

Sjöfartsverket

601 78 Norrköping

Beslut

Datum 2018-03-19
Dnr RAÄ-2017-5091

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Hjortens fyrplats, Udden 1:35, Melleruds kommun, Västra Götalands län

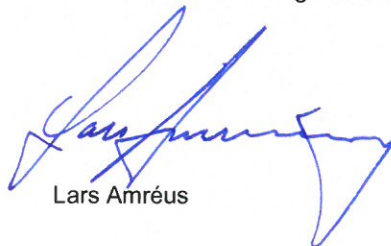
Riksantikvarieämbetet beslutar med stöd av 6 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen att skyddsbestämmelser enligt här bifogade förslag ska gälla för Hjortens fyrplats.

Redogörelse för ärendet

Enligt beslut av regeringen 2017-12-07 är Hjortens fyrplats skyddad som statligt byggnadsminne.

Ett förslag skyddsbestämmelserna remitterades 2018-01-11 till den förvaltande myndigheten Sjöfartsverket som inte haft något att erinra mot förslaget.

Beslut i detta ärende har fattats av riksantikvarien Lars Amréus efter föredragning av handläggaren Jan Karlsson. Även t.f. avdelningschefen Emelie Nilsson har varit med om den slutliga handläggningen.

Lars Amréus

Jan Karlsson

Riksantikvarieämbetet
Storgatan 41
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090
Plusgiro 599 94-4
Bankgiro 5052-3620

Bilaga:
Skyddsbestämmelser med bilaga

Kopia till:

Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Västarvet

Melleruds kommun

RAÄ/Bebyggelseregistret

Bilaga 1 RAÄ dnr RAÄ-2017-5091 2018-03-19

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Hjortens fyrplats, Udden 1:35, Melleruds kommun, Västra Götalands län

Det statliga byggnadsminnet omfattar följande byggnader och det område som avgränsats på medföljande karta.

1. Fyrtorn, uppfört 1852
2. Bostadshus, uppfört 1852, ombyggt 1872
3. Uthus, uppfört 1852
4. Uthus, uppfört 1852
5. F d raketbod, uppförd under 1900-talet
6. F d fotogenbod, uppförd under 1900-talet
7. ”Båtkraken”, okänt år

Förslag till skyddsbestämmelser

1. Inom byggnadsminnet ska marken hållas väl hävdad på ett sådant sätt att karaktären av fyrplats inte förvanskas. Byggnadsminnet får inte ytterligare bebyggas.
2. Byggnaderna ska vårdas och underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart på ett sådant sätt att byggnadernas kulturhistoriska värden bevaras.
3. Byggnaderna får inte rivas, flyttas, byggas om, byggas till eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
4. Ingrepp får inte göras i fyrens och bostadshusets äldre stommar eller äldre fast inredning. I bostadshuset får inte heller den äldre rumsindelningen ändras.
5. Teknisk utrustning i fyren ska bevaras på plats. Nödvändiga moderniseringar av den tekniska utrustningen får göras så länge fyren är i drift. Utrustning som demonteras ska förvaras i fyren.

Om det finns särskilda skäl får, enligt 7 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen, byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsföreskrifterna. En ansökan om tillstånd till en sådan ändring görs hos Riksantikvarieämbetet.

Motivering

Hjorten är den enda fyrplats i Vänern som Kungliga Lotsverket inrättat och drivit. Tillkomsten var en direkt följd av att Göta kanal medförde ökad sjöfart på Vänern. Fyrplatsen har alltså en direkt koppling till kanalbygget. Fyrrar på platsen har lång hävd då farvattnen kring Hjortens udde räknas till de besvärligaste i Vänern. Det stora fyrtornet i trä är ett av Vänerns äldsta. Fyrtyper är kulturhistoriskt intressant då den gavs en form som sedan skulle utvecklas i Heidenstams välkända järnfyrrar.

Fyrplatsen har en välbevarad och komplex bebyggelse med några ovanliga byggnadstyper representerade. Det timrade långsmala bostadshuset är utvändigt välbevarat men har invändigt genomgått vissa förändringar.

Kort historik och byggnadsbeskrivning

Hjorten blev eget lotsdistrikt på 1810-talet. Efter invigningen av Göta kanal 1832 ökade sjöfarten på Vänern och Kungl. Maj:t bestämde 1849 att sjösäkerheten i området skulle ses över. Detta resulterade i ett förslag om att bygga två nya fyrrar; på Fjuk i Vättern och på Hjortens udde i Vänern. Ritningar till fyrrar på båda platserna gjordes av fyringenjören Carl Fredrik Carlsson.

Fyrarna är sexsidiga trätorner i stolpkonstruktion som smalnar av uppåt, ca 15 meter höga och ursprungligen klädda med brädor och spån som målades i en grå och vit kulör. Fyrtornen var från början klädda med liggande panel. Hjortens fyr har sedan början av 1900-talet fasadbeklädnad av falsad, vitmålad plåt. Inom en lanternin uppsattes en sideralskensspegelapparat med rovoljelampa, vilken 1888 byttes till en fotogenlampa med veke. Den ursprungliga spegeln för sideralsken byttes 1895 mot en roterande parabolisk spegel som drevs av ett urverk med lod.

Båda fyrplatserna anlades 1852 och bostadshus och uthus uppfördes efter ritningar av fyringenjören Carl Sandell. Tjugo år senare byggdes bostadshuset på Hjorten om och till för att inrymma två lägenheter.

Fyren övertogs 1899 av Vänerns seglationsstyrelse, som för Vänern i stort hade samma uppgift som Lotsverket hade för resten av landets kuster. Seglationsstyrelsen bildades i samband med invigningen av Trollhätte kanal år 1800, då Vänern blev farbar till och från Västerhavet.

1954 helautomatiserades fyren och den paraboliska spegeln byttes mot en 4:e ordningens dioptrisk trumlins som fortfarande är i drift. Fotogenlampan utbyttes mot en elektrisk glödlampa med AGA-ljus som reserv.

Fyren avbemannades 1982. Fyrplatsen förvaltas sedan 2004 av Sjöfartsverket.

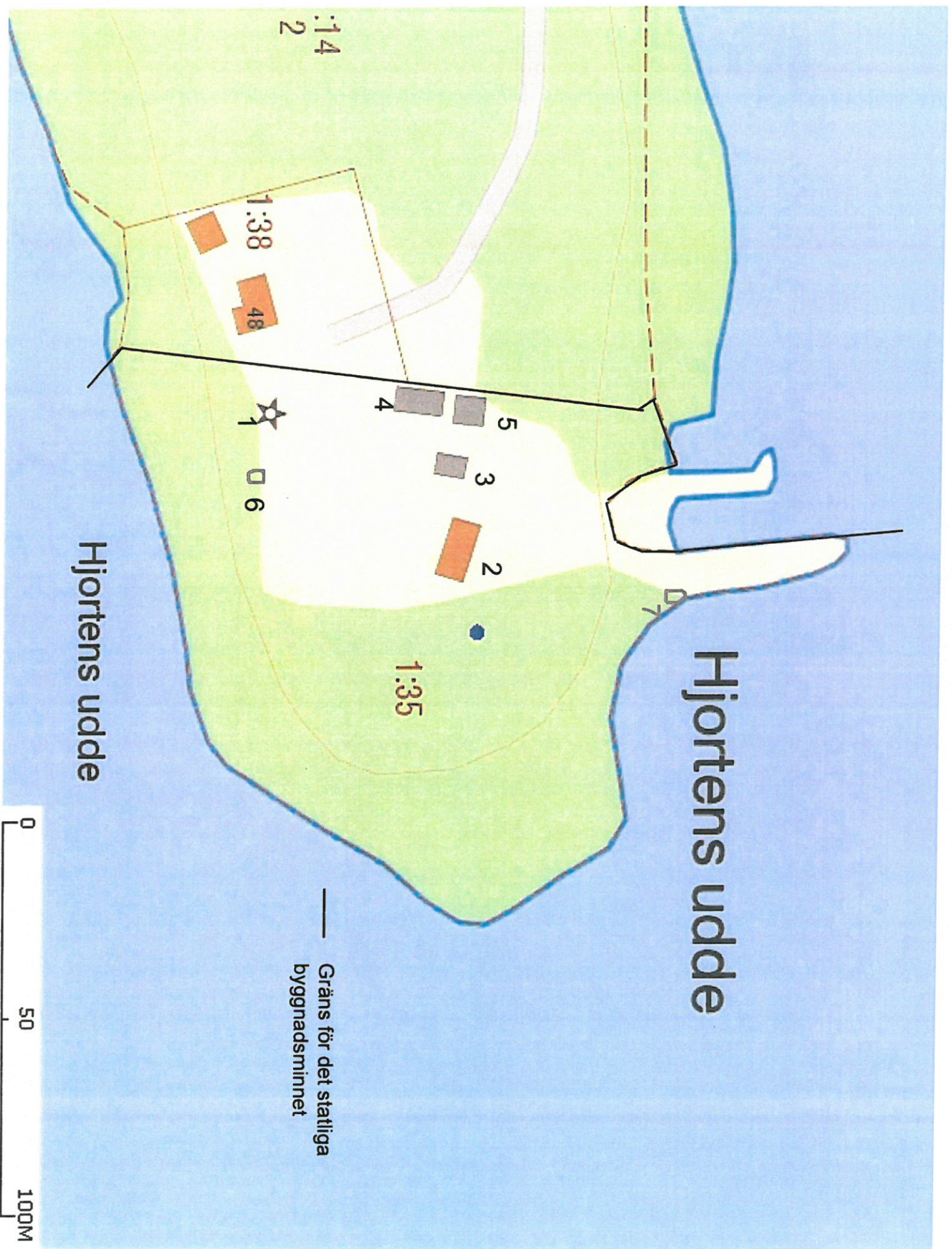
Fyren (1) är uppförd i en sexsidig stolpkonstruktion som kläddes med liggande panel och spån och målades i en grå och vit kulör. I början av 1900-talet kläddes den med falsade plåtar som vitmålad. Ingångsdörren på den västra sidan har ett överljus och ett överstycke lika en klassisk tempelgavel. Snickerierna är vitmålade och dörren röd. En trappa med tre steg av granit leder upp till ingången. Fyren har en grundläggning av granitsten. På lanterninen med ett räcke av smide sitter idag sentida utrustning för GPS-mätning.

Det långsmala bostadshuset (2) är grundlagt på en sockel av granitsten. Fasaderna är klädda med locklistpanel som rödmålats. Fönstren har sexdelade bågar med vitmålade släta omfattningar. Ingångsdörren är troligen bytt på 1950-talet och idag blåmålad. Taket är ett sadeltak belagt med plåt och med en kraftig något profilerad taklist. Taket är utdraget över ingångsdörren så att en mindre farstu bildas. Invändigt finns stomme, planslösning och även viss fast inredning intakt, bland annat en kakelugn och en äldre gjutjärnskamin.

Uthusen (3 och 4), raketboden (5) och fotogenboden (6) är samtliga uppförda i trä med rödmålade fasader och har plåttäckta sadeltak. Uthuset (4) har en del med putsade väggar som troligen från början har varit ladugård.

Nära båtbyggan står en ”båtkrake” (7), byggd av återanvända båthalvor – en numera ovanlig men traditionell förrådsbyggnad vid Vänerns stränder.

Mellan bostadshuset och fyren finns rester av en anlagd trädgård med några fruktträd kvar.

1:14
2

1:38
48

4 5

3

2

☆ 1
□ 6

1:35

□ 7

Hjortens udde

Hjortens udde

— Gräns för det statliga byggnadsminnet

